3.1. Dinî Hayat

İslam'dan önceki Arapların dinleri hakkındaki bilgiler, bölgede yaşamış halklardan kalan kitabelere dayanmaktadır. Cahiliye Dönemi'ndeki müşrik Arapların dinleri hakkındaki en güvenilir bilgiyi veren kaynak ise Kur'an-ı Kerim'dir. Pek çok kadim inanç sisteminin yaşadığı Arap Yarımadası'nda özellikle Yahudilik, Hristiyanlık, Mecûsîlik, Sâbiîlik, putperestlik ve Haniflik inançlarından bahsetmek mümkündür.[15]

Yahudilik

Arabistan'da görünen en eski dinlerden biri olan Yahudilik, Filistin'den gelip Hicaz bölgesine sığınmak durumunda kalan Yahudiler vasıtasıyla Arap Yarımadası'na girmiştir. Bâbil sürgününden kaçan Yahudiler, zamanla Suriye sınırlarından Hicaz'a kadar uzanan geniş bir alana yayılmışlardır. Özellikle Yesrib ve Hayber çevresine yerleşen Yahudiler, Medine'de çeşitli kabileler oluşturmuşlardır. Güney Arabistan'a Yahudiliğin girişi ise Yemen ile Medyen arasında ticaret yapan Yahudi tüccarlar vasıtasıyla gerçekleşmiştir.

Harita 1.2
Cahiliye Dönemi'nde Arap Yarımadası'nın dinî durumu

Yahudilik hem Kuzey hem de Güney Arabistan'a girmiş olmasına rağmen Araplar arasında pek yayılmamıştır. Bu durumu Yahudiliğin millî bir din olması ile açıklamak mümkündür. Zira Yahudiliğe göre İsrailoğulları, güzide ve seçkin kullardır. Bu sebeple diğer milletler onlara nispetle daha aşağı seviyede kabul edilir. Dolayısıyla özgürlüklerine düşkün Araplar, gururlarına dokunan bu durumu kabul etmedikleri için yaşam tarzlarına da uygun olmayan Yahudi inanışını benimsememişlerdir.[16]

Hıristiyanlık

Hıristiyanlık, Yarımada'ya miladi dördüncü asırdan itibaren kuzeyde Suriye, güneyde Habeşistan üzerinden ulaşmıştır. Suriye yoluyla Arabistan'a ulaşan Hıristiyanlar, daha çok Suriye ile Hicaz arasındaki bölgede hayat sürmüşlerdir. Bu yüzden Hıristiyanlık ancak Suriye bölgesindeki Gassânîler ile Irak'taki Lahmiler arasında yayılabilmiş, Hicaz bölgesine ulaşamamıştır. Güney Arabistan'a Hıristiyanlığı götürenler ise bölgeyi iki defa işgal eden Habeşlilerdir. Hıristiyan

14 Hakkı Dursun Yıldız, "Arabistan", DİA, C 3, s. 252-254.
15 bk. Mustafa Çağrıcı, "Arap", DİA, C 3, s. 316-320.
16 Şemsettin Günaltay, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, s. 86-89.

Habeşlilerin Yemen'e hâkim olmasıyla bu din, Necran Arapları arasında yayılmıştır. Fakat Yahudiliği kabul eden bazı Himyer hükümdarları, bölgede yaşayan Hıristiyanlara baskı uygulayarak kendi dinlerini zorla benimsetmeye çalışmışlardır.[17]

Mecûsîlik

Mecûsîlik, dinin esas kurucusu kabul edilen Zerdüşt'ün öğretileri ile eski İran inanç ve geleneklerinin karışımından oluşmuş karmaşık bir dindir. Sâsânîlerin siyasi ve askerî gücüyle doğru orantılı olarak gelişen Mecûsîlik daha çok yönetici sınıf ve zenginlerin dini olarak tanınmış ve yayılmıştır.[18] Sâsânîlerin, Mecûsîliği ulusal bir din olarak görmeleri, dinlerini yaymaktan çok siyasi ve ekonomik hâkimiyete önem vermeleri bu dinin Araplar arasında rağbet görmesine engel olmuştur. Bu yüzden siyaseten Sâsânîlere bağlı Hîreliler bile Mecûsîliği değil Hıristiyanlığı kabul etmişlerdi.[19]

Sâbiîlik

Sâbiîlik, eski Bâbil ve İran dinleri ile Yahudi ve Hıristiyanlığa ait inanışlardan müteşekkil bir karışımdır. Kur'an'da da bahsi geçen Sâbiîlik inancının merkezi, Arapların Cezire adını verdikleri bölgede yer alan Harran şehridir. Güney Arapları arasında güneşe ve yıldızlara tapan kabilelerin bulunması Sâbiîliğin Araplarca kabul edildiğini gösterir.[20]

Görsel 1.3: *Cahiliye Dönemi'nde putperestlik yaygındı.*

Putperestlik

Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşa etmesiyle birlikte Mekke, tevhidin merkezi kabul edilmiş ve oğlu İsmail(a.s.)* tarafından bu itikadın devamı sağlanmıştır.[21] Ancak Allah'ın(c.c.) birliği manasına gelen **tevhid**in sembolü olan Kâbe, daha sonra şirkin simgesi olan putlarla doldurulmuştur. Allah'a(c.c.) ortak koşmak anlamına gelen bu davranışı ilk başlatan kişinin Huzâa kabilesinin lideri Amr b. Luhay olduğu kabul edilir. Nitekim o, gittiği Şam bölgesindeki halkın tapmakta olduğu putlardan birini alarak Kâbe'nin etrafına yerleştirmiş böylece Mekkeliler asıl dinlerini unutup putlara tapmaya başlamışlardır. Araplar Kâbe'ye gösterdikleri saygıyı putlara da göstererek zamanla put evleri inşa etmişler, Kâbe gibi buraları da tavaf ederek kurbanlar sunmuşlardır. Putperestliği şirk kabul eden Kur'an'a göre müşrik Araplar, bu yaptıkları ile Allah'ın(c.c.) bağışlamayacağı en büyük günahı işlemiş kabul edilmektedir.[22]

Cahiliye Dönemi müşrik inancına göre tanrıların hoşnutluğunu kazanmak için dua etmek, kurbanlar kesmek ve sadaka vermek gerekir. Bu tür ibadetlerin asıl gayesi; savaşta galip gelmek, sıhhat kazanmak, erkek evlat sahibi olmak için putların yardımını temin etmekti.

Cahiliye Araplarına göre tüm ibadet ve iyilik sadece dünyaya ait isteklerin gerçekleşmesi adına yapılırdı. Zira onların büyük çoğunluğu ahirete inanmayı eskilerin masalları saymaktaydılar. Araplar genelde mabut olarak Allah'ı(c.c.) kabul etmiş olsa da sıkıntı anında O'nunla kendi arasında bağ kurduğuna inandıkları putlara ibadet etmiştir.[23] Uluhiyet ve rububiyette Allah'ın(c.c.) dışında başka varlıklar edinerek **şirk**e bulaşmış olan cahiliye inanışına göre putlar dışında melek, cin ya da tabiat güçlerinden biriyle de uluhiyet ilişkisi kurulabilir. Müşrik Araplar bu sebeplerle Allah(c.c.) katında saygın bir yeri olduğunu kabul ettikleri bu varlıklara da ibadet ediyorlardı. Önemli kararlarını putlarına danışmadan almayan müşrikler, bunu dinî bir vecibe addederlerdi. Onlar putlarına sadece şefaatini umarak değil öfkesinden korunmak için de tazimde bulunurlardı.[24]

17 Şemsettin Günaltay, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, s. 89-94.
18 Şinasi Gündüz, "Mecûsîlik", DİA, C 28, s. 279-280.
19 İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 50.
20 bk. Bakara suresi, 62. ayet; Şemsettin Günaltay, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, s. 83-86.
21 bk. Âl-i İmrân suresi, 96. ayet; Bakara suresi, 125-129. ayetler.
22 bk. Nisâ suresi, 116. ayet; Ahmet Güç, "Putperestlik" , DİA, C 36, s. 366-367.
23 bk. Neml suresi, 67-68. ayetler; bk. Yûnus suresi, 18. ayet.
24 bk. Âdem Apak, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, s. 275-292.
* Aleyhisselam: Allah'ın selamı onun üzerine olsun.

YORUMLAYALIM

Putperest inanca sahip bedevi Arap'ın zihninde ibadet, ruhi gereksinimden ziyade kabile ve geleneğe duyulan hürmet duygusundan kaynaklanıyordu. Cahiliye Devri'nin tanınmış şairi İmrülkays hakkında anlatılan bir vakıa dönemin din anlayışını en güzel şekilde gözler önüne sermektedir.

İmrülkays, babasının öldürülmesi üzerine intikam almaya karar vererek bu kararını danışmak üzere Zülhalase tapınağına gitti. Beyaz taştan yapılmış putun önündeki fal oklarından çekerek kararının doğruluğunu teyit etmek istedi. Ancak fal oklarından üç defa "Bu işten vazgeç!" işaretinin çıkması üzerine sinirlendi ve okları kırarak puta doğru atıp şöyle haykırdı:

"Seni sefil! Öldürülen senin baban olsaydı intikam almama mani olmazdın değil mi?"

(İbnü'l-Kelbî, Kitabu'l-asnâm, s. 46.)

İmrülkays'ın bu davranışına bakarak Arapların putperestlik anlayışını yorumlayınız.

Haniflik

İslam Öncesi Dönem'de Hz. İbrahim'in tebliğ ettiği dinin tevhid boyutuna tâbi olanları ifade etmek için kullanılan **Hanif** kavramı Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: "Ey ehl-i kitap! İbrahim hakkında niçin çekişirsiniz? Hâlbuki Tevrat ve İncil, kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz? İbrahim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman (Hanif) idi; müşriklerden de değildi."[25] İslami kaynaklarda Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Varaka b. Nevfel, Kus b. Sâide ve Ümeyye b. Ebi's-Salt Hanif olarak zikredilen isimlerdendir.[26]

Soru 1:İslam'dan önceki Arapların dinleri hakkındaki bilgilerhangi kaynağa dayanmaktadır?

Soru 2: Pek çok kadim (eski) inanç sisteminin yaşadığı Arap yarımadasında özellikle hangi inançlardan bahsetmek mümkündür?

Soru 3: Yahudilik hem Kuzey hem de Güney Arabistan'a girmiş olmasına rağmen Araplar arasında pek yayılmamıştır. Nedeni nedir?

Soru 4: Sasaniliğin Araplar arasında rağbet görmemesinin sebebi nedir?

Soru 5: Allah'ın(c.c.) birliği manasına gelen tevhidin sembolü olan Kâbe, daha sonra şirkin simgesi olan putlarla doldurulmuştur. Allah'a(c.c.) ortak koşmak anlamına gelen bu davranışı ilk başlatan kişi kimdir, nasıl başlatmıştır?

Soru 6: Cahiliye Dönemi müşrik inancına göre tanrıların hoşnutluğunu kazanmak için dua etmek, kurbanlar kesmek ve sadaka vermek gerekir. Bu tür ibadetlerin asıl gayesi neydi?

Soru 7: Haniflik, neye denir? Hanifler kimlerdir?

25 Âl-i İmrân suresi, 65, 67. ayetler.
26 Şaban Kuzgun, "Hanif", DİA, C 16, s. 33-38.
27 bk. Şemsettin Günaltay, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, s. 31-41.